

Slovenski Pravniki

Leto LVI.

Ljubljana, aprila 1942-XX.

Štev. 3.—4.

Osnovni problemi reformne delniškega prava.

Dr. Kobè Božidar, sodniški pripravnik.

(Nadaljevanje.)

VIII. Zahteva po pravični organizaciji.

A) Skupščina in delničar.

25. Padeč prestiža delnice in skupščine kot najvišjega družbinega foruma, kjer naj bi prišle pravice delničarjev do svojega polnega izraza, zahteva prvenstveno povrnitev prave funkcije skupščini in s tem uveljavljenje onih kolektivnih pravic (v prvi vrsti glasovalne pravice), ki morejo zagotoviti delničarju-vlagatelju kapitala njegovo zaupanje, kot osnovno sociološko bazo delniške družbe. Res nam zmanjšanje vpliva skupščine in porast nasprotnega vpliva uprave in ravnateljev upravičeno postavlja vprašanje, ali ni morda koristnejše vzeti skupščini njene glavne funkcije ter enostavno uzakoniti obstoječe stanje, obenem pa omejiti preveliko oblast uprave in ravnateljev z učinkovito in neodvisno kontrolo ter odgovarjajočo odgovornostjo? Toda vse zlorabe in poskusi prave oligarhije v delniških družbah ne smejo ovirati zakonodavca, da ohrani delniški družbi njen demokratični ustroj ter povrne skupščini njeno odločilno vlogo v družbinem življenju, s tem, da izloči vse one načine dominacije po velikih delničarjih, finančnih skupinah in bankah, ki so se razvili kot plod kapitalizma. S tem dobi skupščina delničarjev ono pravo normativno, poslovodstveno in zlasti kontrolno funkcijo, ki bo onemogočila nevarnost, da bi se falzificirala volja večine, in neomejeno diktaturo večine v škodo kapitaliske manjšine in družbinega podjetja.

Kako velik problem je postavil porast vpliva uprave in ravnateljev v dejanskem življenju pred zakonodavca-reformatorja, nam nazorno kaže, kako različne so rešitve v pogledu vloge skupščine nasproti upravnim organom v najvažnejših delniških zakonih t. j. zlasti v nemškem in švicarskem zakonu. Ker je judikatura nemškega vrhovnega

sodišča v pravu delniških družb prevzela demokratičnemu načelu bistveno nasprotne tendence,¹²³ reforma nemškega delniškega prava ne predstavlja nič drugega kot upoštevanje izvršene evolucije, ki se po drugi strani sklada s temeljno idejo nove politične in gospodarske organizacije Nemčije. Odvzem najvišje družbine funkcije skupščini ter prepustitev vsega vodstva družbe neodvisnemu načelstvu („Vorstand“) naj izloči vsa nasprotja in tekmovanje za oblast med upravo in skupščino v škodo družbe in vsega gospodarskega življenja. Na ta način pride tudi osnovno „načelo vodstva“ do svoje polne veljave. Nasprotno je švicarski zakonodavec izbral za izhodno točko ideje individualizma in čiste demokracije. Obdržal je vsa osnovna načela delniškega prava ter ga spremenil le v toliko, kolikor mu je že dosedanja judikatura pokazala pot vzporedno z izsledki delniškopravne literature, ne da bi se brigal za nove zamisli, ki groze spremeniti do temelja vse, kar je doslej obstajalo. Ne glede na te diametralno nasprotne socialne in gospodarske ideje, ki so vplivale na oba zakonodavca, kaže proučitev obeh zakonov, da vendarle nista tako različna, kakor bi pričakovali.

Predvsem se moramo vprašati, ali je skupščina po nemškem zakonu res izgubila vse svoje glavne funkcije. Res je uprava načelno od skupščine neodvisna ter ni vezana na naloge kapitalske večine (tudi ne na naloge nadzorstvenega sveta); skupščina sme glede posameznih vprašanj upravnega poslovanja zavzeti svoje stališče celo samo takrat, kadar uprava to zahteva (§ 105/2). Glavno razliko od drugih delniških zakonov opazimo slednjič v tem, da članov uprave ne voli skupščina, ampak jih postavlja nadzorstveni svet (§ 75/1), češ da je poslednji za to primernejši ter laže izbira za člane uprave ljudi, ki s svojo strokovno usposobljenostjo nudijo zadostno garancijo, da vodstvo družbinega podjetja ne pride v nesposobne, da celo nesigurne roke.¹²⁴ Glede na takó postavljena načela organizacije je skupščini odvzeta tudi ena od njenih najvažnejših funkcij: upravi je naložena sestava računa izgube in dobička (letnih sklepnih računov) ter bilance; nje odobri samó nadzorstveni svet. Do sodelovanja skupščine pride le v primeru, če nadzorstveni svet odkloni odobritev letnih sklepnih računov ter bilance ali pa v primeru odločitve uprave in nadzorstvenega sveta, da se oboje predloži skupščini v končno odobritev (§ 125/1—4). Na ta način pride odobritev letnih sklepnih računov ter bilance v pristojnost organov, ki so za to spričo ozke povezanosti na podjetje, vpogleda v družbine posle in strokovne usposobljenosti primernejši od slučajnih kapitalskih večin; sicer pa je bila itak tudi doslej odobritev s strani

¹²³ Wertheimer, Die Reform des Aktienrechts in Deutschland und der Schweiz, Annuario di diritto comparato e di studi legislativi, 1938, Vol. XIII, P. I., 157.

¹²⁴ S tem je uzakonjena dosedanja praksa, ko so bili člani uprave dejansko imenovani od nadzorstvenega sveta; Schlegelberger-Quassowski, op. cit., 327 k § 75 op. 1.

skupščine le formalna, ker se je funkcija skupščine omejila le na prosto sklepanje o računu dobička in izgube ter bilanci, kakršne so predložili upravni organi. Toda ne glede na omenjeno ojačenje položaja uprave nasproti skupščini delničarjev, je slednja vendarle obdržala vsaj posredno svojo najvišjo oblast v družbi s tem, da je pristojna za izvolitev članov nadzorstvenega sveta (§ 87/1), ki postavlja člane uprave, daje razrešnico članom uprave in nadzorstvenega sveta oziroma nezaupnico (§ 104/1) in s tem posredno izsili od nadzorstvenega sveta, da s svoje strani odslovi člane uprave, ki ne delajo v skladu z interesi družbine večine (§ 75/3); predvsem pa je pristojna za najvažnejše sklepe t. j. o spremembi družbinih pravil (§ 145); kakor tudi o zvišanju, zmanjšanju kapitala; prestanku družbe, spojitvi itd. in pa kar je posebno važno, o razdelitvi dobička (§ 126).

Medtem ko je nemški zakon (sledječ delno tudi metodi organizacije po anglo-amerikanskem pravu) vzel skupščini njeno poslovodstveno funkcijo, pristojnost v pogledu izvolitve in odslovitve članov uprave kakor tudi v pogledu odobritve letnih sklepnih računov ter bilance, je švicarski zakonodavec obdržal načelo najvišje avtoritete skupščine delničarjev ter ji celo v mnogem razširil njeno normativno funkcijo, kolikor je namreč statutom prepustil možnost, da podrobneje in svobodneje izvedejo družbino organizacijo. Zlasti se oba zakona razlikujeta v tem, da je organizacija delniške družbe v švicarskem zakonu izvedena s precejšnjo mero elastičnosti in možnosti svobodnega razvoja.

Po ugotovitvi, da skupščina niti v nemškem zakonu ni izgubila na svoji veljavi, kaj šele v drugih demokratičnih zakonih (ntz., it., poljski itd.), se lotimo vprašanja, na kakšen način je mogoče najuspešneje zaščititi pravice delničarjev, da ne bodo na milost in nemilost prepuščeni neomejenemu vplivu velikih kapitalistov, finančnih skupin in bank; skratka kako izvesti v delniški družbi pravo demokracijo, ki bi bila v interesu tako delničarjev, kakor tudi družbinega podjetja, upoštevajoč pri tem veliko nasprotje med velikimi podjetniškimi delničarji ter malimi priložnostnimi delničarji, ki so slej ko prej celo v velikih industrijskih koncernih nerazdružno zvezani in medsebojno potrebni.¹²⁵ V interesu samega podjetja je, da tudi mali delničar pridobi polno zaupanje v vodstvo družbe.

26. Ena prvih zakonodavčevih nalog je torej bila, da vzpostavi načelo enakosti delničarjev (Grundsatz der gleichmässigen Behandlung);¹²⁶ zato je v prvi vrsti skušal povrniti najvažnejši pravici delničarja, glasovalni pravici, vso njeno veljavo.

¹²⁵ Kuncz, Zeitschr. f. ausl.- u. internat. Privatrecht, 1927, 441.

¹²⁶ Bodenheimer, Das Gleichheitsprinzip im Aktienrecht, 1933.

a) Skoro v vseh modernih delniških zakonih najdemo izrečno prepoved pluralne pravice glasovanja, ki je povzročila toliko zlorab v gospodarskem življenju in hrupa v delniškopravni literaturi. Odpadel je skoro povsod tudi edini razlog, ki govori za njeno ohranitev, namreč potreba zaščititi stabilnost uprave. Dočim je kontinuiteto družbinega vodstva mogoče doseči na druge, primernejše načine, pluralna pravica glasovanja ne nudi garancije, da se na svojem položaju s pomočjo tovrstnih delnic ne obdrži slaba uprava ter nadaljuje svoje posle proti interesom družbinega kolektiva in družbinega podjetja. Kakor ne dopušča ntz. (§§ 250, 267)¹²⁷ delnic s pluralno pravico glasovanja, jih prepovedujejo tudi drugi zakoni (§ 12/2 nem.- — dopustna je izjema v zaščito javnih interesov;¹²⁸ čl. 285/3 it.;¹²⁹ v francoskem pravu že zakon z dne 15. novembra 1935) ter na ta način priznavajo skupščini njeno popolno kontrolno funkcijo,¹³⁰ kajti pluralna pravica glasovanja onemogoči vsako pravo kontrolo družbinega vodstva s strani kapitalne večine (po demokratičnem načelu). Dočim je ntz. zavzel pravilno stališče, češ da je stabilnost uprave mogoče doseči na druge primernejše načine, so nekateri zakoni vendarle ohranili delnice s pluralno pravico glasovanja (čl. 695 OR; čl. 355 Licht, ki dovoljuje celo „automatisches, gleitendes Stimmrecht;“ čl. 39/1, 2 poljskega zakona o delniških družbah, vendar je pluralna pravica omejena na 5 glasov). Švicarski zakonodavec jih je uvedel spričo dejstva, da v švicarskem gospodarstvu niso povzročile tako velikih zlorab, kot baš v nemškem in francoskem gospodarstvu.¹³¹ V zaščito drugih delničarjev je določeno, da se morajo delnice s pluralno pravico glasovanja glasiti

¹²⁷ Gl. obrazložjenje k § 250.

¹²⁸ Iz razlogov zaščite pred zunanjo in notranjo odtujitvijo podjetij, pri delniških družbah z udeležbo javnega kapitala in slično.

¹²⁹ Lordi, Sul progetto del codice di commercio, RDC, 1940, 551, 557; celo proti pluralni pravici glasovanja v delniških družbah občega javnega interesa. Za ohranitev delnic s pluralno pravico glasovanja se zavzema Vivante, Sul voto plurimo nelle società anonime, RDC, 1925, I, 429.

¹³⁰ „Si l'on reconnaît la nécessité d'un contrôle exercé par l'assemblée, il faut supprimer les actions spéciales“, Gaillard, op. cit., 95. V francoski doktrini zagovarjajo pluralno pravico glasovanja v glavnem pod vplivom institucionalne teorije in pod vplivom stremljenja po vključitvi „intuitusa personae“ tudi v delniške družbe in slednjič v namenu, povezati delničarje krepkeje z usodo družbe in njenega podjetja ter jim vzbuditi affectio societatis. Privilegirane imenskih delnic s pluralno pravico glasovanja naj bi bilo zato najprimernejše. Razlogi, ki govore proti delnicam s pluralno pravico itak nimajo svoje osnove le v tovrstnih delnicah, nego tudi v drugih sorodnih pojavih. Zato je po mnenju nekaterih delnice s pluralno pravico glasovanja boljše obdržati ter postaviti le stroge omejitve, češ da predstavljajo tudi izvrstno pravno sredstvo za realizacijo gospodarske koncentracije. Po drugi strani pa imajo delnice s pluralno pravico, zlasti če morajo biti imenske, nasproti drugim načinom dominacije to prednost, da jih je možno vedno ugotoviti in se imetniki teh delnic na nedvoumen način pokažejo kot odgovorni gospodarji družbinega podjetja. Prim. Percerou, Le régime juridique des sociétés par actions au point de vue du vote privilégié et de la protection des minorités, Ann., 1952, 202, 208, 210; La question des actions à droit de vote privilégié; suppression ou réglementation, Ann., 1950, 1.

¹³¹ Goldschmidt, Grundfragen, 81.

na ime in biti docela vplačane. Pluralna pravica tudi nima učinka pri imenovanju nadzornih organov in t. zv. poverjenikov za preskušnje (Sachverständige), kakor tudi ne pri sklepanju o vložitvi odškodninske tožbe nasproti družbinim organom. Najvažnejša kvetela obstoji slednjič v tem, da sme uprava in vsak delničar izpodbijati v določenem roku sklep, s katerim se uvajajo delnice s pluralno pravico glasovanja, kakor tudi vsak sklep, sprejet glede na pluralno glasovalno pravico, kadar škoda, nastala na ta način delničarjem, ni v skladu z interesi družbe. Na ta način je postavljena v sredo vsega sistema delniškega prava korist podjetja in ne delničarjev (čl. 706/2 OR).

Poudariti moramo, da pluralne pravice ni a priori zavreči, nego le zlorab v tem smislu, da si manjšina prilasti izključno oblast v družbi v očitno škodo ostalih delničarjev in družbinega podjetja. Toda pri demokratičnem režimu, ki mora vladati v delniški družbi, je mogoče, da vrže večina delničarjev dosedanjo upravo, s katero ni zadovoljna, ker dela le v korist neke skupine delničarjev. Vprašati se moramo, ali je upravičeno, varovati koristi neke kapitalске manjšine s pomočjo privilegiranih delnic? Ali je upravičeno, da si neka slučajna večina s pomočjo teh delnic zagotovi še nadaljnjo „vlado“ za primer, da postane manjšina? V praksi delniških družb se je pokazalo, da vse ev. prednosti teh delnic izgube vso svojo veljavo spričo dejstva, da te delnice ne služijo trajnemu interesu družbinega podjetja, marveč le individualnim interesom velikega delničarja, ki je v nevarnosti, da izgubi svoj vpliv. Tendenco po ohranitvi teh delnic opazamo zlasti pri onih piscih, ki vidijo v kapitalistično-demokratični strukturi delniške družbe preživelo obliko ter se zavzemajo za okrepitev uprave in njeno osvoboditev od slučajnih večin v smislu „avtoritarne demokracije“.¹³² Tudi naj bi podjetniški delničarji dobili izvestno protinagrado v obliki privilegija pluralne pravice za to, ker imajo neko daljšo dobo v posesti delnice ter aktivno sodelujejo pri odločanju o najvažnejših poslih družbinega podjetja. Trajnost posesti delnic je najboljša garancija za podjetniško zvestobo in delničar, ki trajno veže svojo usodo za podjetje, ne bo proti njemu napravil nikakega sovražnega dejanja.

Najumestnejše načelo, ki vlada v družbi, je večinski zakon. Treba je torej, da v najvažnejših vprašanih vlada najpopolnejša svoboda glasovalne pravice. Z odklonitvijo pluralne glasovalne pravice nastane za zakonodavca drug problem, ki je bil že opetovano omenjen: kakó v interesu podjetja urediti položaj onih priložnostnih delničarjev, pri katerih affectio societatis ni v toliki meri razvita, kakor pri podjetniških delničarjih.¹³³

b) Upoštevajoč miselnost priložnostnega delničarja, ki stremi samo za redno in visoko dividendo, ne kaže pa prav nikakega zanimanja za delo skupščine, niti ne poseduje dovolj strokovnega znanja, da bi mo-

¹³² Planitz, Stimmrechtsaktien, 1922, 45. Na tej ideji sloni tudi § 12 madžarskega osnutka 1926 (Kuncz, Z. ausl.- u. internat. PR, I, 448), ki uvaja pluralno pravico glasovanja s posebnimi kvetelami: take delnice se morajo glasiti na ime. Tudi Nussbaum, Aktionär und Verwaltung, 1928, 10, predlaga samo omejitvev, češ da so delnice s pluralno pravico že preveč povezane z velikimi gospodarskimi interesi.

¹³³ „La conception du pouvoir charge, le principe de sa répartition suivant l'intérêt social nous conduiront à éliminer de l'assemblée les éléments parasites et à développer l'influence des éléments les plus sains c'est à dire de ceux qui participent le plus complètement à l'intérêt social et le servent le mieux. — On éliminera de l'assemblée la spéculation pour donner le pouvoir au portefeuille.“ Gaillard, op. cit., 54.

gel uspešno prispevati v kontrolni funkciji skupščine, dovoljujejo novi delniški zakoni skoro brez izjeme delnice z omejeno pravico glasovanja (Vorzugsaktien mit beschränktem Stimmrecht, azioni a voto limitato) ali celo delnice brez glasovalne pravice (Vorzugsaktien ohne Stimmrecht), in sicer po vzgledu ameriškega prava.¹³⁴ Z odrečenjem odločanju o rednih poslih družbinega podjetja dobe izvestne privilegije imovinskega značaja. Poleg nemškega (§ 115) in italijanskega (čl. 285/2) jih pozna tudi § 231/1 ntz., vendar njih skupna vrednost ne sme presegati polovice osnovne glavnice (tako tudi it.). Imetniki takih delnic smejo izvrševati glasovalno pravico samo glede najvažnejših predlogov, zlasti glede spremembe družbinih pravil (prav tako it.) in postavitve poverjenikov za preskušnjo. Ta kategorija delnic služi poleg svoje osnovne funkcije tudi za to, da pribavi tuj kapital, ne da bi dobil pravico določati glavne smernice narodnega gospodarstva.¹³⁵

Kljub vsem eventualnim prednostim teh delnic, zlasti tudi glede očuvanja stabilnosti uprave (ki si lahko pridobi večino delnic s polno pravico glasovanja) ostane vendar še vedno vprašanje, ali je njih uveljavljenje v stanju omogočiti redno in zdravo življenje družbe ter zavarovati skupne pravice delničarjev. Delnica z omejeno pravico glasovanja namreč ne odstrani docela nevarnosti privilegijev in oligarhije; skupina delničarjev s polno pravico glasovanja more preko njej udane uprave brez polne kontrole s strani vseh družbinih članov zlorabiti tak položaj v škodo kapitalске večine, delničarjev in družbinega podjetja ter skleniti le sebi koristne posle. Na primer: skupščina, sestavljena samo iz delničarjev s polno pravico glasovanja, sklene z absolutno večino (§ 274/1 ntz.) prodajo nekega patenta konkurenčnemu podjetju, v katerem so udeleženi isti delničarji. Omejeno glasovanje ne more onemogočiti oškodovanja delničarjev, ki tvorijo kapitalsko večino, poleg tega pa občutno omejujejo njihovo suverenost. Kolikor je ustanova omejenega glasovanja upravičena v stvarnem položaju, ki ga imajo v družbi mali delničarji, približujejo se imetnikom navadnih obveznic, vendar ni izključeno, da se udeležé družbine dejavnosti v skupščini v primeru težkih kriz ter aktivno sodelujejo pri njih rešitvi. Odsotnost neke skupine delničarjev od rednega družbinega življenja ne upravičuje izgube najvažnejših suverenih pravic delničarjev. Dosledno uveljavljenje načela enakosti delničarjev zahteva odpravo delnic z omejeno pravico glasovanja, prav tako kot delnice s pluralno pravico glasovanja.¹³⁶ Res utegnejo veliki delničarji ubrati druge poti, da dosežejo isti cilj — dominacijo družbe, toda izrečno uveljavljenje osnovnega načela demokracije v delniškem pravu s primernimi preventivnimi in represivnimi sredstvi daje večje garancije, da se zagotovi kontrolna funkcija delničarjev v skupščini ter dobi svoj pravi pomen in značaj.

Vse pomanjkljivosti omejenega glasovanja skušajo delniški zakoni kolikor mogoče izločiti in sicer zlasti z določbo, da pravica udeležbe in diskusije na skupščini ter pravica do obveščanja delničarjem ne more biti omejena (prim. § 231/5 ntz.), niti ne glasovanje glede

¹³⁴ S pomočjo teh delnic se je v Ameriki omogočila kontrola malo kapitala nad velikimi družbami; voting trusti so stopili v ozadje ter so prevzeli „vlado“ v delniških družbah maloštevilni delničarji s polno pravico glasovanja. Prim. Schme y, Voting trusts, ZHR, 97, 273.

¹³⁵ Vivante, Contributo alla riforma delle società anonime, RDC, 1954, I, 518.

¹³⁶ Gl. op. 46.

spremembe družbinih pravil, s katero bi se okrnile posebne pravice, zvezane s takimi delnicami. Tudi morajo biti imetnikom delnic z omejeno pravico glasovanja prvenstveno zavarovane njihove imovinske prednosti (§ 251/2).

S pomočjo teh delnic je zakonodavec posredno skušal doseči tudi drugi cilj, namreč stabilnost uprave, ki si s pomočjo delnic s polno pravico glasovanja pridobi nasproti skupščini delničarjev potrebno neodvisnost in zavaruje kontinuiteto družbinega poslovanja.

c) Spričo težkih zlorab, nastalih zaradi vpliva bank v delniških družbah na osnovi pri njih deponiranih ali v fiduciarno lastnino prepuščenih delnic, postane razumljivo, da so skušali preprečiti delniški zakoni v imenu demokratičnega načela tudi to vrsto družbine oligarhije. Radikalno sredstvo bi sicer bilo, da se zastopanje bank na osnovi delnic, ki jim stvarno sploh ne pripadajo, docela prepove ali vsaj stavi pod strogo sankcijo, toda v interesu samih delničarjev in družbinega podjetja je včasih bolje, da vrši glasovalno pravico strokovno in gospodarsko usposobljena banka kot zastopnica delničarjev nego sami nepoučeni delničarji. Zato ntz. zastopstva na osnovi deponiranih ali v fiduciarno lastnino prepuščenih delnic ni prepovedal, marveč zahteva pismeno pogodbo in zastopanje v interesu pravega lastnika, deponenta delnice (§ 269/5). Če ravna torej banka protivno interesom pravega lastnika, jo zadene civilnopravna odgovornost za vsa škoda, ki utegne iz njenega ravnanja nastati. S tem v skladu je tudi nadaljnja določba, da se na osnovi tako pridobljenih delnic ni moči udeležiti skupščine in glasovati na njej v namenu, da se prekrši kaka omejitev pravice do udeležbe ali glasovanja (na pr. zaradi nasprotja interesov, § 270, ali zaradi sodelovanja v upravljanju, § 271). Vsaka zloraba zakonite omejitve glasovalne pravice v interesu družbinega podjetja in družbinega kolektiva je izrečno prepovedana ter ima za posledico odgovornost za škodo. V ostalem je vsak imetnik delnice na prinosnika družbin član, dokler se ne dokaže nasprotno (§ 229) in uživa vse članske pravice. Na sličen način je problem rešen tudi v drugih zakonih (§ 114/4 nem.; čl. 306/1 it.); povsod se za zastopstvo bank zahteva pismenost. Glasovalna pravica banke kot depozitarja delnice mora temeljiti na izrečni izjavi volje s strani delničarja. Ne zadostuje več generalna klavzula, vsebovana v splošnih pogojih poslovanja bank, ki so bile na ta način pooblaščne za izvrševanje pravic iz deponiranih delnic.

d) Izjemo od strogega demokratičnega načela dovoljujejo zakoni tudi v pogledu tkzv. sindikatov delničarjev (zopet po vzgledu ameriškega prava, voting-trusts),¹³⁷ iz praktičnih razlogov in za

¹³⁷ Iz teh voting-trustov, ki nadomeščajo v amerškem pravu nadzorstveni svet, so se kmalu razvili monopolistični trusti oz. tkzv. holding-trusti, ki obvladajo celo vrsto delniških družb, uničijo njih gospodarsko samostojnost ter spravijo pod svojo kontrolo celoten gospodarski trg. Proti njim je nastopilo že 1887 veliko protitrustovno gibanje; njega posledice so se pokazale tudi v zakonodaji, ki je skušala vsaj v neki meri izločiti slabe vplive takega monopolističnega položaja skupine velikih delničarjev. — Primer voting-trusta, ki nadomešča nekatere funkcije nadzornih organov, nam nazorno kaže, kako potrebni so v delniški družbi neodvisni nadzorstveni organi. V amerškem pravu je namreč za dosego absolutnega gospodstva neke kapitalistične skupine potreben le dogovor, s katerim se delničarji na učinkovit način obvežejo, da bodo dejansko od njih odvisno upravo

zaščito stabilnosti uprave. Zato sklepajo lahko delničarji med seboj pogodbe, s katerimi za določen čas izvrševanje vseh ali določenih pravic iz svojih delnic v določenem pravcu poverjajo enemu ali več zaupnikom (§ 248/1 ntz., tudi nem. ni v tem ničesar spremenil). Pogodbo je mogoče skleniti največ za dobo petih let; vsak pogodbenik sme od pogodbe izstopiti brez odpovednega roka, če drug pogodbenik ali zaupnik prekrši kako bistveno določbo pogodbe (§ 248/4). Vse pogodbe, protivne določbam zakona, so nične, kakor tudi kaznive, če merijo na posebne zlorabe pri glasovanju na skupščini (§ 407 ntz.), zlasti če kdo (v prvi vrsti delničar) neposredno ali posredno sprejme ali sebi ali drugemu pogodi nagrado katere koli vrste za to, da na skupščini glasuje v določenem smislu ali da se ne udeleži skupščine ali da se vzdrži glasovanja, kakor tudi kdor v ta namen dà ali obljubi tako nagrado (§ 407/1 t. 6 ntz.; § 299 nem.). Tudi so brez učinka slični dogovori delničarjev s samo delniško družbo, kajti celo delnice, ki jih pridobi družba, ne dajo glasovalne pravice na skupščini, nego se štejejo le za ugotavljanje, ali je na skupščini predstavljeno zadostno število delnic (§ 249/2 t. 7 ntz.; § 114/6 nem.).

Nevarnosti, ki jih povzročajo take pogodbe med delničarji, ker bistveno omejujejo njih suverenost, so sicer postavljene v ozadje spričo zakonskih kvitel, ki skušajo zmanjšati možnost zlorab; vendar so potrebne tudi tu izvestne manjšinske pravice, zlasti za nesindicirane delničarje. Sistem dalekosežnega manjšinskega prava je tudi za te vrste združevanja delničarjev nujno potreben, če je že način sindikatov glede očuvanja stabilnosti uprave in glede lažjega uveljavljanja pravic delničarjev preko strokovno usposobljenih zaupnikov upravičen predvsem iz praktičnih razlogov.

Sicer pa je sindikate delničarjev mogoče zagovarjati tudi iz drugih vidikov. Osnovnemu namenu glasovalne pravice, podeljene delničarju tudi v njegovem lastnem interesu, ne nasprotuje dogovor, s katerim se delničar zaveže glasovati v določenem smislu, razen če bi pomenilo glasovanje po dogovoru v konkretnem primeru zlorabo pravice v škodo sodelničarjev ali celo prekršilo prisilne določbe zakona (take primere ima v mislih § 407/1 t. 6 ntz.). Ni pametnega razloga, da bi zanikali pravno učinkovitost takih dogovorov za normalni primer, kajti če se delničar zaveže, da bo glasoval v nekem določenem smislu, se s tem odreče koristim svobodne diskusije v skupščini. Pravice na to odrečenje mu pa prepovedati ne moremo. Kakor je sicer načelo svobodne diskusije v skupščini eno temeljnih načel, izvirajočih iz osnovnih demokratičnih idej delniškega prava, ga vendar ne smemo precenjevati že iz razloga, da ne razpolagajo vsi delničarji z enako strokovno presojo glede posameznih poslov družbinega podjetja, niti nimajo interesa, da se redno udeležujejo družbine dejavnosti na njenih skupščinah.¹³⁸ In

trajno volili. Ko je večina enkrat na ta način organizirana (voting trust agreement) potem ni razloga, da ne bi od njih odvisno upravo trajno nadzirali ter ji dajali navodila za družbino poslovanje. Tako dobi voting-trust dejansko funkcije nadzorstvenega sveta, obenem pa možnost dominacije v določeni delniški družbi. Prim. Schmey, Voting trusts, ZHR, 97, 275.

¹³⁸ Gaillard, op. cit., 75, predlaga zato celo možnost pismenega glasovanja, misleč pri tem na oddaljenejšje delničarje. Tudi v delniško pravo naj bi se uvedel način pismenega glasovanja, kakor velja doslej le za družbo z omejeno zavezo (prim. za naše pravo § 34 zak. o dr. z. o. z., § 451 ntz.).

končno: ali ni primer docela sličen onemu, ko pooblasti delničar za skupščino svojega zastopnika, da glasuje v nekem določenem smislu?

Delničar, ki pristopi sindikatnemu dogovoru, pozna vse prednosti in neugodnosti take pogodbe; s tem pa, da podredi svoje osebne interese neki skupini delničarjev, pridobi praktične koristi zastopstva skupnih interesov preko sposobnih zaupnikov nasproti morebitni močnejši skupini ali nasproti velikim delničarjem, ki zasledujejo v pretežni meri svoje lastne interese. Tudi interesi sodelničarjev nikakor ne zahtevajo, da bi zakoni take dogovore na splošno prepovedali, kajti že sam pomen sindikatne pogodbe, ki mora ustrezati kolektivnim interesom družbe, kakor tudi družbinega podjetja, izključuje možnost, da bi se delničar zavezal k zlorabnemu izvrševanju glasovalne pravice. Kljub temu določa zakon, da sme vsak pogodbenik izstopiti iz sindikata brez odpovednega roka, če sopogodbenik ali zaupnik prekrši kako bistveno določbo pogodbe, ki je tudi a priori nična, če ne ustreza določbam zakona (§ 248/4, 5 ntz.). Pravno neučinkovite so torej vse pogodbe, ki bi silile delničarje k protipravnim dejanjem.

e) Slični razlogi so privedli zakonodavca tudi do tkzv. oligarhične klavzule, ki nam že po svojem izrazu pove, da nima ničesar skupnega z osnovnim delniškopravnim demokratičnim načelom. Ustanovo, ki je doslej obstajala le v nizozemskem pravu (čl. 48 a, 50 c zak. z dne 2. julija 1928), je prevzel tudi ntz. (§ 250/5, 292/1); ta zakon dopušča privilegirane delnice s pravico postavljanja ali predlaganja določenega števila družbinih organov, vendar z omejitvijo, da sme biti na ta način izbranih manj od polovice družbinih organov. Tako je kapitalski večini še vedno zavarovana možnost uveljavljanja njihovih interesov pri postavljanju družbinih organov in s tem vpliv na družbino dejavnost, obenem pa v veliki meri dosežena stabilnost uprave oz. vsaj kontinuiteta spričo trajnega vodstva nekaterih njenih članov, voljenih od privilegirane manjšine delničarjev. Zastopstvo manjšine pride na ta način (in pa z možnostjo po § 292/1 ntz.) v upravi do svojega polnega izraza, kajti sklepi uprave in celotno njeno poslovanje vplivajo v največji meri na prosperiteto družbinega podjetja in s tem posredno na interese posameznih delničarjev. Kljub temu, da so člani uprave, ki zastopajo kapitalsko manjšino, vedno lahko preglasovani, njih vloge ne smemo podcenjevati. Spričo sodelovanja pri upravljanju družbinega podjetja razpolagajo z zadostnim vpogledom v naravo poslov, ki jih podvzema družbina večina preko svojih članov uprave, tako da utegnejo pravočasno obvestiti nadzorne organe, oblasti, kakor tudi delničarje, kadar bi bili ogroženi interesi družbinega kolektiva in družbinega podjetja.

f) Poleg navedenih načinov družbine oligarhije obračajo moderni delniški zakoni posebno pozornost na pridobivanje lastnih delnic s strani delniške družbe same. Pridobivanje lastnih delnic skriva v sebi velike nevarnosti oškodovanja upnikov, delničarjev, delniške družbe same in narodnega gospodarstva. Upravnim organom; ki posedujejo izvestne količine delnic, lastnih delniški družbi, je omogočeno izrabljanje konjunktura ter nezdrave špekulacije na račun kapitalске manjšine. Interesi delniške družbe so lahko občutno ogroženi, kajti družba je za sredstva, s katerimi je pridobila delnice, pridobila protivrednost, ki je lahko kaj nesigurna. Vrednost delnic je odvisna od gospodarskega položaja družbe; nemudoma pade, čim družba pretrpi nek gospodarski neuspeh. Pridobivanje lastnih delnic pomeni torej za družbo špekulacijo, zvezano z nevarnostjo občutne izgube.

Eno najučinkovitejših sredstev, da se ohrani osnovna glavnica neokrnjena, je zato prepoved pridobivanja lastnih delnic. Delniška

družba sme pridobivati lastne delnice le takrat, kadar bi bilo potrebno, da se odvrne težka škoda, ki bi sicer neizogibno nastala (§ 249/1 ntz., § 65/1 nem.). Skupni imenski znesek delnic, pridobljenih na ta način, tudi ne sme presegati 10% osnovne glavnice. Družba bi n. pr. odvrnila neizogibno škodo, če bi od dolžnika, od katerega ne more na drug način dobiti plačila dolga, sprejela delnice mesto plačila (čl. 659/2 OR). Konkurenčno podjetje vrže na trg paket delnic, da bi vplivalo na njih borzni tečaj; družba kupi vse te delnice. Interesi narodnega gospodarstva včasih nujno zahtevajo, da delniško podjetje ne pride v tuje roke in s tem v odvisnost mednarodnega kapitala; docela osnovan in dopusten je tedaj sklep, s katerim se sklene nakup lastnih delnic, vrženih na trg, če obstoji nevarnost, da v državi ne najdejo primerne kupca. Dopustno je neodmnsko pridobivanje lastnih delnic, čeprav v zakonu ni zadevne določbe; razume se samo po sebi. Prepoved pridobivanja lastnih delnic odpade tudi takrat, kadar se s skupščinskimi sklepi zniža osnovna glavnica (§ 65/2 nem.; čl. 291/3 it., čl. 659/1 OR) in slednjič, če so delnice v imovini ali v podjetju, ki ga prevzame družba z aktivni in pasivi (§ 249/2 ntz.). S tem so naznačene najvažnejše izjeme, ki jih dovoljuje zakonodavec v interesu družbe in narodnega gospodarstva. S pridobivanjem je zenačeno sprejemanje delnic v zastavo, ker vodi k istemu cilju.

Docela smotrna je določba, ki na ta način pridobljenim delnicam odvzema glasovalno pravico; pač se delnice upoštevajo pri ugotavljanju kvoruma (§ 249/7 ntz.; prim. tudi čl. 291/2 it.: Gli amministratori non possono disporre delle azioni acquistate, e il diritto di voto spettante alle medesime è sospeso finchè esse restano in proprietà della società).

Upravni organi, ki protivno navedenim načelom pridobijo za delniško družbo njene lastne delnice, odgovarjajo za vso škodo tako nasproti družbi, kakor nasproti delničarjem in upnikom. Tak skupščinski sklep je moči razveljaviti v smislu §§ 283, 288 ntz. Družba mora tako pridobljene delnice čimprej odsvojiti; ako bi pa tega ne izvršila v enem letu, mora osnovno glavnico znižati za znesek imenske vrednosti pridobljenih delnic (§ 249/5 ntz.). Rok se lahko iz važnih razlogov podaljša, kar je večkrat v interesu družbe. Z odsvojitvijo pridobijo delnice zopet glasovalno pravico.

27. Z izločitvijo omenjenih načinov družbine oligarhije oziroma z omejitvijo ter zavarovanjem interesov delničarjev ter družbinega podjetja pri načinih, ki so se pokazali koristni in svrhu očuvanja stabilnosti uprave, praktičnejšega uveljavljanja delniških pravic zlasti glede kapitalске manjšine in pa v svrhu upoštevanja razlike med podjetniškimi ter priložnostnimi delničarji, je skupščini povrnjena prava normativna in poslovodstvena funkcija. Zlasti pa ona kontrolna funkcija, ki nudi delničarjem priliko, da uveljavijo osnovne članske pravice, ko presojujejo koristnosti ali nekoristnosti poslovanja upravnih organov. Toda da bo družbin „parlament“ res najvišji forum, kjer pridejo „suverene“ pravice delničarjev do svoje polne veljave, še ne zadostuje navedena selekcija organizacije delničarjev v skupščini. Da bodo sklepi v skupščini zbranih delničarjev obvezni za vse člane, kakor tudi predstavljali vrhovno družbino voljo,

morajo zakon in družbina pravila nuditi potrebna zagotovila, da je vsakemu delničarju omogočeno pozitivno sodelovanje kakor tudi vpogled v posle, o katerih je potrebno sklepati; poleg tega tudi možnost zadostne priprave za sodelovanje na skupščini. Zato so skupščine le oni zbori delničarjev, ki ustrezajo zahtevam zakona in družbinih pravil, zlasti v pogledu sklica, za katerega je določena točna vsebina in objava (§ 257 ntz.).¹³⁹

Vendar so skupščini v interesu delničarjev kakor tudi družbinega podjetja postavljene določne meje. Pristojnost skupščine je omejena tako s prisilnimi določbami zakona kakor tudi v družbinih pravilih, katerih sprememba je z določnimi pogoji vedno dopustna. Res so sklepi skupščine v mejah zakona in pravil obvezni za upravne in nadzorne organe, toda njena pristojnost se načelno nanaša izključno na notranje poslovanje družbe in še to samo v toliko, kolikor ji to določata zakon ali pravila, kajti vse družbine posle opravljajo upravni organi (kolikor po zakonu ali pravilih ne spadajo v področje drugih družbinih organov), ki razpolagajo tudi z načeloma izključno pravico zastopstva pro externo (§ 297/1 ntz.).¹⁴⁰ Predvsem pa skupščinski sklepi nikakor ne smejo posegati v pravice tretjih, niti ne v tkzv. upniške pravice delničarjev (n. pr. do že odobrene dividende),¹⁴¹ kakor tudi ne v one članske pravice delničarjev, ki niso podvržene večinske mu načelu delniškega prava.¹⁴²

¹³⁹ Izjema je dopuščena le za tkzv. totalitarne skupščine, na katerih je predstavljena vsa osnovna glavnica, vendar s pogojem, da nihče od prisotnih ne ugovarja, da bi taka skupščina zborevala ali se postavil določen predmet na dnevni red (§ 260/1 ntz.; čl. 701 OR; čl. 300/3 it.; čl. 58/1, 2 poljskega zakona o delniških družbah). Izjema je praktična za manjše, zlasti za rodbinske d. d.

„Skupščina je sestanek..., sklican in opravljen na način, kakor predpisujejo zakon in pravila“ Škerlj, Sklic in potek skupščine v gospodarskih zadrugah, ZZR, 1940, 252.

¹⁴⁰ O razmerju skupščine nasproti upravnim in nadzornim organom gl. Škerlj, Poništavanje odluka skupštine po zakonu o privrednim zadrugama, Arhiv 1959, knj. XXXIX (LVI) 8, 14 kakor tudi Nadležnost skupštine kod privrednih zadruga, Pravosudje, 1940, 85 z upoštevanjem potrebnih razlik, ki jih vsebuje ntz.

¹⁴¹ Čim je namreč dividenda že določena in odobrena, je delničar le upnik delniške družbe in kot tak uveljavlja svoje pravice. Težave se pri tem ne morejo pojaviti: iz osnov splošnih pravnih predpisov sledi, da skupščina ne more posegati v te upniške pravice.

¹⁴² „Si considérable que soit l'abandon fait par l'actionnaire de sa personnalité, il y a un certain nombre de points irréductibles dans sa situation individuelle et en quelque sorte intangibles quant à l'assemblée“ Bourcart, De l'organisation et des pouvoirs des assemblées générales, 1905, 51.

Član delniške družbe ima splošno in prvenstveno pravico zahtevati, da se izpolni družbin smoter s sredstvi, ki so za to določena v zakonu in pravilih. Vsak delničar ima dalje pravico, da sodružbeniki zadoste svojim dolžnostim v pogledu družbinih datatev, da se družbino upravljanje vrši v skladu z zakonom in pravili in zlasti, da je zavarovana njegova udeležba pri uspehu družbinega podjetja. Zavarovanje njegove pravice, soodločati pri družbini dejavnosti, se očituje v polnem izvrševanju glasovalne pravice, drugih soupravnih pravic, izpodbijanja sklepov skupščine, protivnih zakonu in pravilom, možnosti uveljavljanja odškodninskih zahtevkov nasproti družbi, organom in sodelnicarjem. Samo oni, ki je v stanju, da si pridobi soodločujoč vpliv na družbino dejavnost, in ki se more upreti ponašanju, protivnemu interesom družbe, je resnično delničar-družbenik. Novejša zakonodaja je zato navedene pravice, zlasti glasovalno pravico, povzdignila med one zakonito zaščitene pravice delničarja, ki mu jih nikakor ni mogoče odvzeti ter načeloma niti ne omejiti in ki so torej neodvisne od sklepov skupščine. Te posebne pravice (Sonderrechte, wohlerworbene Rechte) so v delniškopravni literaturi¹⁴³ in judikaturi do-

¹⁴³ Alexander: Die Sonderrechte der Aktionäre, 1892; Bachmann, Die Sonderrechte des Aktionärs, 1902; Bourcart, De l'organisation et des pouvoirs des assemblées générales, 1905, 51 sl.; Vighi, I diritti individuali degli azionisti, 1902. Pojem „Sonderrechte“ obsega tri pravice delničarjev: Prvič pravice, ki jih delničar uveljavlja sam (imovinske pravice n. pr. pravica do dividende in likvidacijskega deleža, kakor tudi nekatere gospodstvene pravice, imenovane individualne pravice — pravica do obveščanja, pravica izpodbijanja skupščinskega sklepa), potem prednostne pravice (iz prioritetnih delnic, tudi v pogledu glasovalne pravice) priznane posameznim delničarjem ali skupinam in končno pravice, ki so celoma ali deloma odvzete neomejenemu vplivu večinske volje (splošne članske pravice, zlasti kolektivne pravice, ki jih delničarji uveljavljajo skupno na skupščinah). V tem trojnem pomenu jih uporablja zlasti O. Gierke, Genossenschaftstheorie, 258, 240, 245; prim. Wieland, II, 185. — V bistvu gre tu za one splošne pravice, ki pristojé vsem delničarjem brez izjeme, in sicer v enaki meri, kakor n. pr. pravica članstva, glasovalna pravica (vsaj načeloma, če izvzamemo vse zakonite izjeme). Zato izraz „posebne pravice“ jezikovno ni točen. Komaj namreč lahko rečemo, da je neka pravica, ker je nedotakljiva, zato „posebna pravica“ (prim. J. Gierke, Handelsrecht, II, 88). Tu ne gre za nobeno izjemo od splošnih pravic, ampak baš za one osnovne pravice delničarjev, ki morajo ostati nedotaknjene in na katerih temelje vsa osnovna načela delniškega prava. Docela pravilno se nam zdi zato mnenje, ki daje značaj „posebnih“ pravic le onim prednostnim pravicam (posameznih delničarjev in njihovih skupin), ki predstavljajo izvestno prednostno razliko od splošnih članskih pravic delničarja (J. v. Gierke, I. c., 88, 272, tudi Bach-

bile velik pomen ter končno prešle tudi v zakonodajo. Enega najtežjih problemov delniškega prava tvori ravno razmejitev med individualnim in socialnim področjem družbe — torej vprašanje, koliko so pravice delničarjev odvisne od večinske volje skupščine.

Za rešitev problema, v kakšnem obsegu naj priznamo in zaščitimo „posebne“ pravice delničarjev, je odločilno dejstvo, kako vplivajo na pravice delničarjev nasprotja med njihovimi individualnimi interesi ter interesi družbine skupnosti in družbinega podjetja. V tem pogledu moramo najprej razlikovati pravice, pri katerih je tako interesno nasprotje docela izključeno ali ga vsaj opazamo v minimalni meri. To so pravice sodelovanja pri oblikovanju družbine volje ali tudi pravice do soupravljanja družbinega podjetja. Nadaljnje pravice je sicer možno zlorabiti v škodo družbine skupnosti in družbinega podjetja (n. pr. izpodbijanje sklepa skupščine), toda ne v tolikšni meri, da bi bila upravičena njih odstranitev ali omejitev s skupščinskim sklepom. Glede na splošno in načelno potrebo skladnosti individualnih interesov s kolektivnimi interesi vseh družbenikov kakor tudi družbinega podjetja moramo torej priznati kot posebne pravice delničarjev (t. j. pravice, ki so načeloma neodvisne in neomejljive od kapitalске večine v skupščini zbranih delničarjev) predvsem pravico članstva, glasovalno pravico, pravico zahtevati pojasnila (kakor sploh vse pravice, ki izhajajo iz pravice do udeležbe na skupščini), pravico izpodbijanja sklepov skupščine, manjšinske pravice, pravico zahtevati odškodnino od družbinih organov zaradi njihovega škodovalnega delovanja, vpogledati družbino bilanco ter račun dobička in izgube (pravico do kontrole družbinega poslovanja). Poleg navedenih moramo priznati značaj nedotakljivih pravic tudi pravici na prosto prenosnost delnice in zlasti pravici, da se družbin smoter, določen v družbinih pravilih, ne spremeni. Tem pravicam nasproti stoje oni osnovni elementi družbe, pri katerih je odločilen interes družbine kolektivnosti in družbinega podjetja; nasprotujoči interesi posameznega delničarja torej ne zaslužijo potrebne pozornosti. Nikakor namreč ne moremo šteti k posebnim pravicam nespremenljivost družbine oblike ali osnovne glavnice, v pogledu trajanja družbe, odsvojitve družbine imovine itd. Ti man n, op. cit., 180). Za spremembo teh pravic potrebuje sklep skupščine izrečnega pristanka prizadete skupine delničarjev in vsakega posameznega delničarja, v čigar korist je bila prednostna pravica (n. pr. prednostna dividenda) ustanovljena.

elementi delniške družbe so v vsakem času podvrženi spremenljivosti s strani družbine večine, kolikor ni v zakonu samem izražena izrečna omejitev večinskega načela, zlasti glede važnejših sprememb družbinih pravil.

Težje je vprašanje pravice do udeležbe na dobičku in na likvidacijski delež ob prestanku in likvidaciji družbe, kajti ti dve pravici sta za povprečnega delničarja bistvene važnosti in bi brez njunega zavarovanja delničar bržkone ne pristopil k delniškemu podjetju. Prav ti dve pravici sta izpostavljeni križajočim se individualnim interesom delničarjev in družbinega podjetja. Večkrat je v interesu ocvanjanja ali okrepitve družbinega podjetja, da se razdelitev letnega dobička omeji na določeno mero ali celo ukine za določeno dobo. Navedeni pravici sta nasprotno skoro za vsakega delničarja temeljnega pomena, morda celo važnejši od glasovalne pravice in drugih soupravnih pravic; v največji meri je delničar interesiran, da se mu ti dve pravici zavarujeta proti samovoljni in neupravičeni odtegnitvi s strani vsakokratne večine. Zato ti dve pravici ne smeta biti načelno neomejljivi, nego morata biti le zaščiteni nasproti neupravičenim posegom s strani morda le egoistično navdahnjene kapitalске večine.

Praktična rešitev problema splošnih, proti skupščinskim sklepom absolutno zaščitenih „posebnih pravic“ je težka. Zakonodavec ima tri možnosti: ali proglasi nekatere delničarjeve pravice izrečno za nedotakljive pravice, ali se zadovolji s splošnimi omejitvami večinskega načela (n. pr. z zahtevo kvalificirane večine ali soglasnosti za sklepe važnejšega značaja, s prepovedjo zlorabe glasovalne pravice) in končno, da postavi v zakonu prisilne norme, katerih prekršitev ima za posledico ničnost ali vsaj relativno neučinkovitost dotičnega skupščinskega sklepa. Ker je pojem posebnih pravic v literaturi in judikaturi zelo sporen, se moderni zakonodavci na splošno poslužujejo drugih dveh poti, da se izognejo definiciji in konkretizaciji posebnih pravic. Ta tendenca, ki jo je pozdravila sicer doktrina,¹⁴⁴ izhaja iz napačnega stališča, da morejo biti splošni interesi le tedaj uspešno zavarovani, kadar se oslabi posameznikov pravni položaj. Malo verjetno je, da je posamezni delničar bolje zaščiten s splošnimi omejitvami večinskega sklepanja, kakor pa če se strogo določijo pravice, ki bi bile delničarju absolutno zagotovljene in nedotakljive. Dinamični značaj modernega gospodarskega življenja zahteva krepko in določno pravno ureditev,

¹⁴⁴ Bodenheimer, Das Gleichheitsprinzip im Aktienrecht, 1953, 48: „Die neuere Auffassung ist der Anerkennung subjektiver Rechte abhold. Sie sucht das Problem des Schutzes der Verbandsmitglieder vielmehr dadurch zu lösen, dass sie der Autonomie der Verbände bestimmte objektive Schranken (Gleichheitsprinzip, gute Sitten) entgegensetzt. — Solchen allgemeinen Prinzipien haftet nicht die Starrheit und Absolutheit des subjektiven Rechts an, sie sind elastischer und daher besser geeignet, dem dynamischen Charakter des modernen Wirtschaftslebens Rechnung zu tragen“.

in sicer v prvi vrsti uspešno zavarovanje onih pravic delničarjev, brez katerih ni zdravega življenja delniške družbe. V tem smislu izgleda priznanje neodzemeljivih pravic (pa naj jih imenujemo kakor koli) docela potrebno. Brez škode lahko celotni tako zgrajeni sistem osnovnih pravic delničarjev izpopolnimo še z danes splošno priznanimi omejitvami večinskega načela (kakor n. pr. zahteva kvalificirane večine ali celo soglasnosti, prepoved zlorabe pravice, zaščita dobrih šeg in običajev). Tako zavarovanje pravic posameznega delničarja bi utrdilo njegovo zaupanje v delniško družbo in s tem najboljše služilo splošnim interesom družbe in njenega podjetja.

Tako pozitivno rešitev nam prinaša švicarsko delniško pravo (čl. 646 OR: tudi čl. 292 licht.), in sicer z izrečno definicijo „w o h l e r - w o r b e n e R e c h t e“. Te pridobljene in posameznemu delničarju brez njegovega izrečnega ali tihega pristanka neodzemeljive pravice so na eni strani one pravice, ki jih zakon ali družbina pravila označujejo kot sklepom skupščine in uprave nedosegljive, na drugi strani pa pravice do udeležbe na skupščini delničarjev in do sodelovanja pri oblikovanju družbine volje. Kot najvažnejše primere smatra zakon pravico članstva družbe, glasovalno pravico, pravico zahtevati pojasnila (Auskunftsrecht), do kontrole družbinnega poslovanja (čl. 697) in pravico izpodbijanja sklepov skupščine. V posebno skupino postavlja švic. pravo pravico do dividende in likvidacijskega deleža. Ti imovinski pravici sta le v tem smislu pridobljeni pravici, da posameznemu delničarju osnovni zahtevki na dividendo in likvidacijski delež ne more biti odvzeti; kolikor pa je v konkretnem primeru odmeriti dividendo, to zavisi od interesa družbe, ki ga mora skupščina delničarjev vedno upoštevati.

Drugi zakoni se pojmu posebnih ali pridobljenih pravic izogibajo in sicer prav zaradi tega, ker še do danes ni docela razjasnjen.¹⁴⁵ Kakor smo videli, je celo v švicarskem zakonu ostal prilično nejasen. Zamisel „pridobljenih pravic“ zasledimo tudi v § 274/3 ntz. (v zvezi s § 180 glede prisilnosti zakonskih določb), ki se glasi: „Za sklepe, s katerimi bi se nalagale delničarjem večje zaveze, kot so jim naložene z dotedanjimi pravili (n. pr. glede začasnih stranskih denarnih dajatev ali nedenarnih dajatev v smislu § 244), ali s katerimi bi se posameznim delničarjem zmanjševale pravice (n. pr. glede v družbinah pravih določene glasovalne pravice — § 267/2, prednostnih pravic iz prioritetnih delnic v smislu § 230 ntz.), ki so jim priznane z dotedanjimi pravili, je potrebna privolitev vseh delničarjev, ki se jim tiče povečanje „zaveze ali zmanjšanje pravic, kolikor zakon ne dopušča drugače“. Že iz same navedene določbe izhaja, da zakon nima v mislih onih splošnih nedotakljivih pravic delničarjev, ki naj bi bile odtegnjene volji skupščine, nego izvestne pravice, zavarovane posameznim delničarjem ali skupinam delničarjev (lahko tudi vsem delničarjem) v družbinah pravih. Te pravice so v toliko „pridobljene“, da jih brez delničarjevega pristanka ni mogoče spremeniti.

Glede splošnih članskih pravic je ntz. po vzgledu drugih modernih zakonov ubral drugo pot. Proti „majoriziranju“ s strani kapitalne večine postavlja prisilne norme (§ 180), katerih prekršitev daje delničarju pravico, zahtevati razveljavljenje sklepa s tožbo po § 283 ntz.¹⁴⁶ V to vrsto sklepov spadajo n. pr. skupščinski sklep, s

¹⁴⁵ Obrazložjenje k § 274 ntz.

¹⁴⁶ Obrazložjenje k § 289 ntz. Zakonodavec je v tej določbi povzel stališče novejšje delniškopravne literature, da skupščinski sklepi, ki posegajo v „Sonderrechte“ (splošne članske pravice delničarjev), za-

katerim bi se glasovalna pravica delničarju odvzela ali omejila izven omejitev, določenih v zakonu (§ 231, 267/4, 270, 271 ntz.); odvzela delničarju pravica zahtevati pojasnila, ki se sme odreči le, kolikor je interes družbe ali javni interes važnejši od delničarjevega interesa, da dobi odgovor (§ 277) in sploh pravica, udeležiti se skupščine (§§ 231/5, 251, 261/1); pravica izpodbijanja skupščinskega sklepa (§§ 283, 284); tudi pravica izstopa (v sm. § 276); številne manjšinske pravice delničarjev (§ 254/1/2 glede sklica skupščine; § 258/2/3 glede popolnjenja dnevnega reda; § 311/2 glede zastopstva manjšine v nadzorstvu itd.); pravica do sodelovanja pri nadzoru (§ 317) itd. Nedotakljiva je zlasti tudi pravica članstva izven primera § 240 glede odvzema pravic iz delnice. S temi prisilnimi določbami so prišle nedotakljive pravice delničarja tudi v našem novem trgovinskem zakonu do svojega popolnega izraza.

Načelo enakega upoštevanja delničarjev¹⁴⁷ je splošno priznано kot eno izmed osnovnih načel delniškega prava. Vendar mu ni priznana lastnost nedotakljive pravice v tem smislu, da bi bil sklep, protiven temu načelu, relativno neučinkovit, kakor velja to za splošne članske pravice, zaščitene s prisilnimi določbami zakona. V bistvu gre za delniškopravno načelo, ki ga mora skupščina upoštevati; če ga s sklepom vseeno prekrši, grozi izpodbijanje sklepa iz razlogov nasprotovanja dobrim običajem v poslovnem življenju¹⁴⁸ (§ 285), razen če niso obenem prizadete tudi prisilne določbe zakona.

28. Poleg navedenih prisilnih norm zakona glede osnovnih članskih pravic delničarjev (ki tvori že neko določeno mejo večinski volji, izraženi v skupščini) zaslužijo posebno pozornost izvestne splošne omejitve večinskega načela glede spremembe družbinih pravil in zlasti v pogledu spremembe družbi-

varovane s prisilnimi zakonskimi določbami, niso ipso iure nični (kakor je bilo na splošno priznано v nemški judikaturi; Wieland, II, 105 op. 50; Pisko, 395) nego le relativno neučinkoviti, dokler delničar prekršitve prisilne določbe zakona ne uveljavlja. Kljub temu, da ntz. izrečno ne loči ničnosti in izpodbijnosti skupščinskih sklepov, kakor ju pozna v soglasju z delniškopravno literaturo nemški zakon (§§ 195, 197), vendar omenja tudi tkzv. neveljavne sklepe (iz formalnih razlogov — § 281/2 ntz.). Prim. Stražnický, Tumač (k § 285).

Ne glede na te določbe zakona, moramo nujno priznati absolutno ničnost sklepa, s katerim bi bila neka osnovna pravica delničarjev (n. pr. pravica do obveščanja, pravica izpodbijanja sklepov skupščine, manjšinske pravice) generelno odvzeta vsem delničarjem. Isto velja za ustrezno določbo družbinih pravil, v katerih ne bi bile upoštewane prisilne določbe zakona.

¹⁴⁷ Wieland, II, 198; Schlegelberger-Quassowski, 465 op. 5, k § 102.

¹⁴⁸ N. pr. emisija prednostnih delnic v korist neke skupine delničarjev ob zvišanju osnovne glavnice (§§ 230/2, 346/1 t. 5 ntz.) lahko privede do občutnega zapostavljanja kapitalске manjšine, poleg tega tudi v škodo interesov družbinega podjetja. Prizadeti delničarji bodo lahko izpodbijali sklep iz vidika nasprotovanja dobrim običajem v poslovnem življenju ter na ta način preprečili izvedbo sklepa egoistično nastrojene kapitalске večine.

negasmotra. Omenil sem že interes delničarjev, da se družbin smoter očuva; tudi v interesu podjetja je, da se zaščiti stalnost predmeta družbinega podjetja, ki ne sme biti na milo voljo prepuščen spreminjajoči se kapitalski večini v skupščini zbranih delničarjev.

Za vse kolektivistične zajednice velja gospodstvo večine kot splošno, v interesu družbenikov priznано pravilo. Z nabavo delnice se posamezni delničar-družbenik podvrže družbeni volji, ki jo predstavlja skupščinski sklep. Zakon postavlja za skupščinske sklepe določne formalne predpise; glede materialne vsebine morajo biti odločilni kolektivni interesi delničarjev, interes podjetja in slednjič obči javni interesi. Toda dočim se za običajne skupščinske sklepe, sprejete na rednih letnih skupščinah, tudi glede splošnih družbinih smernic, težave ne morejo pojaviti, je dosledna izvedba večinskega zakona tudi za izredne skupščinske sklepe, zlasti glede sprememb družbinih pravil, ki utegnejo globoko poseči v pravice in dolžnosti delničarjev, kakor tudi v ves ustroj družbinega podjetja, težja in sicer prav posebno za najvažnejše družbine spremembe. Razvoj delniškega prava nam vendar dokazuje, da se je večinsko načelo po čestih prvotnih omejitvah okrepilo ter postalo splošno veljavno z izjemo nekaterih najvažnejših sprememb družbinih pravil.

Najznačilnejši razvoj opazamo v francoskem pravu. Ker ni bilo izrečne zakonske določbe, je vladalo v doktrini in judikaturi splošno mnenje, da so spremembe družbinih pravil oziroma sklepi tkzv. izrednih skupščin podvrženi soglasni volji vseh družbenikov; to mnenje se je opiralo na načelo, da družbina pogodba ne more biti spremenjena drugače kot s soglasnim sklepom vseh pogodbenikov. Izjema je bila dovoljena samo takrat, kadar so družbina pravila (tega jim čl. 51 zak. 1867 ni prepovedal) sama dovoljevala spremembo s sklepom kapitalске večine na izrednih skupščinah; tkzv. „bases essentielles“ družbe je bilo treba vendar v vsakem primeru upoštevati. To stališče je praktično onemogočalo vsako neobhodno potrebno spremembo v ustroju delniške družbe. Pod pritiskom praktične potrebe in pod vplivom nauka o juristični osebi (Thaller — *personnalité interne*)¹⁴⁹ je v literaturi in doktrini vendar zmagalo mnenje, da so spremembe družbinih pravil z večinskim sklepom izredne skupščine dopustne, kolikor niso prizadete „bases essentielles“ družbe. Zato so bile brez soglasnega sklepa vseh družbenikov nedopustne le spremembe družbinega smotra in družbinega podjetja, družbine oblike, predčasen prestanek družbe itd. Odločilen preokret zaznamuje zakon z dne 22. novembra 1915 in zlasti zakon z dne 1. maja 1950, ki priznava izredni skupščini možnost vsakršne spremembe družbinega statuta z izjemo spremembe nacionalitete in povečanja članskih dolžnosti delničarjev („l'assemblée générale peut modifier les statuts dans toutes leurs dispositions. Elle ne peut toutefois changer la nationalité de la société ni augmenter les

¹⁴⁹ Thaller-Percerou, *Traité*, 215 sl.

engagements des actionnaires“). Za poslednji dve spremembi je nujno potrebna soglasnost vseh družbenikov. Zakonodavec je s tem preprečil, da bi neka manjšina ali celo posamezni delničar onemogočal spremembe, ki jih zahteva interes podjetja. Kot važni spremembi smatra zakonodavec tudi spremembo družbinega podjetja in družbine oblike ter brezpogojno zahteva $\frac{3}{4}$ kvorum za veljavnost sklepanja. Z navedenimi in še z drugimi manj važnimi omejitvami glede kvoruma (vedno prisotne najmanj $\frac{1}{3}$ osnovne glavnice) in glede kvalificirane večine (potrebna je $\frac{2}{3}$ večina navzočih ali zastopanih delničarjev) je suverenost skupščine popolna tudi glede spremembe družbinega statuta.¹⁵⁰

Gospodstvo večine je v anglo-amerikanskem delniškem pravu že od vsega početka priznано. Že Companies Act 1862 dovoljuje spremembo družbinega statuta v ožjem smislu (articles of association, ki navadno določa notranjo organizacijo družbe). Za spremembe ustanovnega statuta (memorandum of association) pa zahteva soglasnost vseh družbenikov. Company Consolidation Act 1929 (sect. 5, 117) dovoljuje $\frac{3}{4}$ večino glasov onih delničarjev, ki imajo glasovalno pravico, tudi za tkzv. posebne sklepe (special resolutions), namreč za tiste, s katerimi se spremeni ustanovni statut ter v bistvenem obsegu osnovni ustroj družbe.¹⁵¹

Najsvobodnejše pogoduje spremembo družbinih pravil čl. 158 co.; zahteva namreč le določen kvorum ($\frac{3}{4}$) in odobritev delničarjev, ki predstavljajo najmanj $\frac{1}{2}$ osnovne glavnice. Od delničarjev se lahko zahtevajo celo naknadne denarne dajatve za pokritje izgub in zvišanje osnovne glavnice. Zato pa ima delničar možnost, da iz družbe izstopi (v navedenih dveh primerih, kakor tudi v primeru spojitve, spremembe družbinega podjetja ter podaljšanja trajanja družbe) ter zahteva povrnitev protivrednosti za svoje delnice.¹⁵² Italijanski trgovinski zakonik je na ta način originalno rešil problem spremembe družbinih pravil ter nudi nezadovoljnemu delničarju možnost, da se iz delniške družbe umakne, zlasti ko ni izključeno, da svojih delnic v času krize delniške družbe ne more hitro odsvojiti.

Tudi v nemškem delniškem pravu so spremembe družbinih pravil s skupščinskimi sklepi splošno priznane, zlasti od novele 1884 in HGB (1897) dalje. Zahtevala se je le $\frac{3}{4}$ večina zastopane osnovne glavnice. Vendar je bilo prepuščeno družbinim pravilom, da to večino ali poveča (celo do soglasnosti) ali zmanjša; za spremembo predmeta podjetja se je vendar zahtevala najmanj $\frac{3}{4}$ večina (HGB §§ 274, 275, 288, 292/2, 305). Na podoben način je bil problem rešen tudi v švicarskem pravu, kakor tudi v drugih zakonodajah z več ali manj

¹⁵⁰ Pic, Des sociétés, III, 86 sl. (n. 1342—1372); Supplément, 1930, 42 sl. (k 1354); Lacour — De la Morandière. Précis, 173, 176 sl.; Bourcart, De l'organisation et des pouvoirs des assemblées générales, 187 sl.

¹⁵¹ Prim. Smith, A summary of the law of companies, 1929, 57, 157; Ardigò, La società per azioni nel diritto inglese, 1939, 213, 215.

¹⁵² Tkzv. diritto di recesso. Pravica je bila z zakonom z dne 1. aprila 1915 začasno odpravljena in sicer v primerih spojitve in zvišanja osnovne glavnice; R. D. L. z dne 11. januarja 1923 in slednjic zakon z dne 28. maja 1925 jo zopet vzpostavlja (tudi R. D. L. z dne 24. novembra 1932 in 18. maja 1933). Prim. Vivante, Trattato, II, 249 (n. 517, 518); zlasti Donadio, Il recesso del socio per modifiche statutarie, 1940, 37 sl.

nebitvenimi razlikami.¹⁵³ Naš Tz. zahteva soglasnost za spremembo družbinega podjetja in za spojitev, razen če družbina pravila drugače določajo (čl. 215). Posebno kvalificirano večino ($\frac{3}{4}$ v skupščini zastopane osnovne glavnice) zahteva § 97/3 zak. o dr. z o. z. za spremembo d. d. v dr. z o. z. Po deln. reg. (§§ 47/2, 48/1, 55/1) morajo družbina pravila za izvesne važnejše sklepe zahtevati kvalificirano $\frac{3}{4}$ večino vseh oddanih glasov.

(Dalje prihodnjič.)

Zloraba siromaške pravice.

Dr. Fran Skabernè.

Skoro vse evropske države in nekatere izven Evrope priznavajo siromaško pravico in sicer ne samo lastnim marveč tudi tujim državljanom, če je tako dogovorjeno z meddržavnimi pogodbami. L. 1939. je univ. prof. dr. R. Sajovic v svojem „Civilnopravnem postopniku“ izdaje društva „Pravnik“ navedel 28 tedanjih držav v Evropi in še Japonsko in Združene severoameriške države, katerih pripadnikom je bivša Kraljevina Jugoslavija priznavala siromaško pravico, če so jo zaprosili in kakor domači prebivalci izkazali pogoje za priznavo.

V nekaterih državah jo dajejo samo za pravde, drugod pa tudi za drugovrstne spore, za nepravdne in za kazenske stvari.

Pri nas se po določbah §§ 164 in 174 cpp., § 187 sp. in § 8 zst. sme priznati v pravnem, nepravdnem, stečajnem in v postopku o prisilni poravnavi, v kazenskem postopku za zasebne tožbe kakor tudi v pravnih pred razsodišči, toda vedno samo za določno pravno stvar. Če se uvede izvršilni postopek najdalj čez 6 mesecev po dovrstitvi pravde, velja siromaška pravica, priznana za pravdo, tudi za zanj kakor tudi za pravde, ki nastanejo med izvršilnim postopkom in zbog njega. Drugače mora stranka iznova zahtevati, da se ji priznaj siromaška pravica. — V kazenskem postopku (§ 60/3 kp.) odredi sodišče obdolžencu, če po svojih imovinskih razmerah ne more poravnati stroškov obrambe, na njegovo zahtevo branilca kot zastopnika siromašnih, da ga brani na glavni razpravi in obrazloži prijavljena pravna sredstva.

Za pravdanje dobi stranka s priznavo siromaške pravice po § 165 cpp. zlasti oprostitev od plačevanja taks in drugih državnih pristojbin, oprostitev od pologa varščine

¹⁵³ Hallstein, Aktienrechte der Gegenwart, 1951, 171 sl.